

Krimpbudgettering in België

Een vaste wisselkoerspolitiek gecombineerd met een los inkomensbeleid, waarbij de reële lonen sneller stijgen dan de produktiviteit, is op de lange duur niet vol te houden. Met devaluatie van de Belgische frank in februari werden de bakens verzet. Sindsdien wordt een drastisch herstelbeleid gevoerd dat voorheen als politiek niet haalbaar gold. Net als in Nederland worden drie sporen gevolgd: herstel van het concurrentievermogen van de ondernemingen, sanering van de openbare financiën en bestrijding van de werkloosheid. Op het eerste spoor werd kordaat een volmachtentrein van ondernemingsvriendelijke maatregelen ingezet. Dit beleid leverde niet de gehoopte gunstige effecten voor de overige twee sporen op. Daarvoor waren dus afzonderlijke maatregelen nodig. In dit artikel worden de voorbereiding en uitvoering van deze beslissingen beoordeeld.

PROF. DR. W.A. MOESEN*

Het traject van de openbare financiën

Een kleine open economie is sterk afhankelijk van de externe ontwikkelingen. Wanneer het daarenboven gaat om een sociaal gecorrigeerde markteconomie – zoals België nog steeds pretendeert te zijn – en de externe ontwikkelingen de allure aannemen van schokken, dan is de weerslag daarvan meteen zichtbaar in de openbare financiën. De gedragsaanpassingen van producenten en consumenten hebben hun weerslag op de budgettaire situatie van de centrale overheid, de sector van de sociale zekerheid en de lagere overheden. Zo laat de figuur een markante stijging van de overheidsuitgaven zien in 1975 (eerste olieschok) en ook in 1981 (tweede olieschok) met ongeveer 5% van het bruto nationale produkt (bnp).

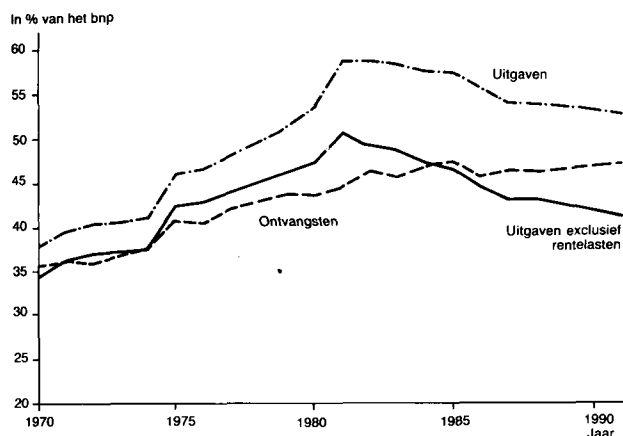
Het open karakter van de Belgische economie wordt voldoende geïllustreerd door de hoge exportquote, die gemiddeld 70% van het bnp bedraagt. Als kleine economie is

België een prijsnemer op de wereldmarkten. Beide olieprijschausses hebben een opwaartse druk uitgeoefend op het binnenlandse prijspeil. Door de z.g. indexkoppeling werden de nominale lonen vrijwel automatisch gecompenseerd voor de toegenomen inflatie. In de exportsector werd het moeilijk deze kostenstijgingen door te berekenen in de verkoopprijzen. Dat had een afbrokkeling van de winstmarges tot gevolg met als resultaat de sluiting van onrendabele afdelingen en een sterke voorkeur voor arbeidsbesparende investeringen.

Hieruit resulteerde een dramatische uitbreiding van de werkloosheid van 100.000 in 1974 tot 400.000 personen/arbeidsjaren in 1981. De toename van de werkloosheidsuitkeringen, meer middelen voor een aanvullend tewerkstellingsbeleid en ook meer subsidies om de marginale bedrijven draaiende te houden deden de overheidsuitgaven stijgen. Ook de rentestructuur werd in de hoogte gejaagd: de obligatierente om de oplopende overheidstekorten gefinancierd te krijgen; de kortlopende rente om buitenlands kapitaal aan te trekken en de verslechterende lopende rekening van de betalingsbalans te corrigeren. Een hoger rentepeil leidt op zijn beurt tot zwaardere budgettaire rentelasten, ontmoediging van de ondernemingsinvesteringen enz. Aldus rolt de vicieuze cirkel verder.

Uiteraard is dit verhaal al te schematisch en al te summier voorgesteld. Toch is het herkenbaar in tal van westerse industrielanden¹⁾. Als Belgische eigenaardigheid kan aanvullend worden gewezen op de geringe crisisresistentie van de z.g. nationale sectoren (staal, steenkool, scheepsbouw, textiel, glas). Deze industrietakken, ressorterend onder de grote holdingfamilies, werden in de gouden jaren zestig in slaap gewiegd door de trendmatige volumegroei van 5% per jaar. De kar van de innovatie werd getrokken door de filialen van de buitenlandse multinationals en de middelgrote ondernemingen, meer dan door de traditionele industriële clusters. Geografisch ligt de concentratie van de regressieve sectoren in Wallonië, met als gevolg dat de politieke agenda al te lang gedictieerd werd door de communautaire spanning.

Figuur. Het traject van de openbare financiën, in procenten van het bnp

* Hoogleraar aan de Universiteit Antwerpen. De auteur dankt dr. J. Vanneste voor zijn reacties op een eerdere versie van dit artikel.

De externe en interne onevenwichten culineren in 1981. De lopende rekening van de betalingsbalans ging een tekort van Bfr. 150 mrd. vertonen, d.i. 4,75% van het bnp. Het overheidsdeficit liep op tot 14,3% van het bnp, (zie de figuur en tabel 1).

Het Vastenplan

Rond de jaarwende 1981-1982 trad een nieuwe regeringscoalitie aan, ditmaal met christen-democraten en liberalen. In haar oorspronkelijk regeerakkoord werden de grote beleidsopties duidelijk gestipuleerd. Drie sporen zouden gevolgd worden: ten eerste het herstel van het rentievermogen van de Belgische ondernemingen, ten tweede de sanering van de openbare financiën en ten derde de strijd tegen de werkloosheid. Op het eerste spoor werd kortdaat een volmachtentrein ingezet met de devaluatie van de Belgische frank met 8,5%. Begeleidende maatregelen werden uitgevaardigd om de mechanische prijs- en loonstijgingen onder controle te houden. Voor eerst een 'psychologische' prijsblokkering tot eind 1982, daarna een forfaitaire indexatie berekend op basis van het minimumloon. Dit betekent de facto dat nog slechts de helft van de loonmassa gekoppeld werd aan de consumptieprijsindex. Vanaf september 1983 werd het principe van de loonindexatie hersteld, doch met de afspraak om een concurrentienorm te handhaven. Deze overeenkomst laat de regering toe direct in te grijpen in de loonvorming wanneer de loonkosten sterker zouden stijgen dan het gemiddelde van de zeven belangrijkste handelspartners.

In navolging van de Franse Wet-Monory werden met succes de Koninklijke Besluiten nr. 15 en 150 uitgevaardigd om het risicodragend kapitaal aantrekkelijker te maken. Particulieren kregen fiscale voordelen bij de aankoop van aandelen en ook voor de ondernemingen werden fiscale voordelen voor nieuwe kapitaalbreng geschapen. In een land dat traditioneel de wisselkoersstabiliteit hoog in het vaandel voert was de devaluatie klaarblijkelijk zo een schokkende ervaring dat al deze ondernemingsvriendelijke maatregelen zonder al te veel tegenstand aanvaard werden, ook door de vakbonden.

Men ontkomt niet aan de indruk dat de regering zwaar had gegokt op de effectiviteit van de eerste beleidslijn en de gunstige geïnduceerde effecten daarvan voor de twee overige beleidsopties. In dit scenario werd heimelijk gehoopt dat dan minder hard op de twee overige pedalen zou moeten worden geduwd. Alleen doelstelling één werd gerealiseerd: de handelsbalans verbeterde zienderogen. Nochtans werden op de internationale markten geen significante export aandelen veroverd. Bij de Europese buurlanden, traditioneel onze belangrijkste afnemers, lag de importgroei onder de expansie van de wereldvraag. Ook het relatieve prijseffect woog zwaarder aan de importzijde dan aan de kant van de export. Blijkbaar werd de potentiële concurrentiekracht (concurrentievermogen) van de ondernemingen, geboden door de beleidsmaatregelen, onvoldoende omgezet in feitelijke exportprestaties (concurrentiepositie) 2).

Meer concreet betekent dit dat de exportsector als prijznemer op de internationale markten de verhoogde winstmarges gewoon in dank aanvaardde zonder deze potentiële slagkracht ook te vertalen in een opvallende volumegroei. Aan de importzijde was de contractie wel markant. Immers, daar werd de duurdere invoer van buitenlandse goederen verdrongen door de Belgische substituten. Daarenboven begon het effect van de binnenlandse vraaguitval te spelen. De volgehouden loonmatiging had het vrij besteedbaar inkomen van de gezinnen dermate aangetast dat hieruit ten slotte ook een verminderde invovraag moest resulteren. Al bij al ging de lopende rekening van de betalingsbalans weer een riant overschot vertonen.

Op zich zelf beschouwd is dit een aardig resultaat, maar het bracht wel met zich mee dat de strategie met betrekking tot de overige beleidsopties moest worden herzien.

Tabel 1. Samenvatting van de overheidsfinanciën in procenten van het bnp

	1981 a)	1986 a)	1987 b)	1988 c)	1989 c)
Ontvangsten	44,6	45,6	46,3	46,2	46,5
- personenbelasting	15,7	15,5	15,2	15,3	15,6
- vennootschapsbelasting	2,4	3,1	3,1	3,1	3,1
- indirecte belastingen	12,0	11,3	11,5	11,5	11,4
- bijdrage sociale zekerheid	12,8	14,4	15,1	15,0	15,1
- niet-fiscale ontvangsten	1,7	1,3	1,4	1,3	1,3
Uitgaven	58,9	55,8	54,0	53,8	51,7
- overheidsconsumptie	19,4	17,1	16,6	16,5	16,3
- rentelasten	8,0	11,0	10,7	10,6	10,8
- uitkeringen sociale zekerheid	20,3	19,2	18,8	18,9	18,8
- overige overdrachten	4,9	4,3	4,2	4,2	4,2
- kapitaaluitgaven	6,3	4,2	3,7	3,6	3,6
Saldo					
- in verhouding tot bnp	- 14,3	- 10,2	- 7,7	- 7,6	- 7,0
- in miljarden Bfr.	- 517	- 515	- 402	- 405	- 386
- centrale overheid	- 469	- 543	- 445	- 419	- 493
- lokale overheden	- 59	0	+ 7	+ 14	+ 22
- sociale zekerheid	+ 11	+ 28	+ 36	+ 72	+ 85

a) Realisaties

b) Vermoedelijke uitkomsten

c) Prognoses.

Bron: Planbureau, Vooruitzichten 1987-1991, Brussel, juli 1987, blz. 13.

Vanaf 1984 werd dan ook duidelijk dat autonome ingrepen nodig zouden zijn om de openbare financiën recht te trekken. De regering bleef evenwel erg voorzichtig uit vrees voor enerzijds de deflatoire effecten van een dergelijke sanering en anderzijds de politieke weerstanden tegen deze maatregelen. Het valt moeilijk uit te maken welk argument daarbij zwaarder woog. Geopteerd werd voor een gefaseerde sanering die eerst de overige sectoren van de overheid zou treffen en pas in een latere fase de centrale overheid zelf zou aanpakken.

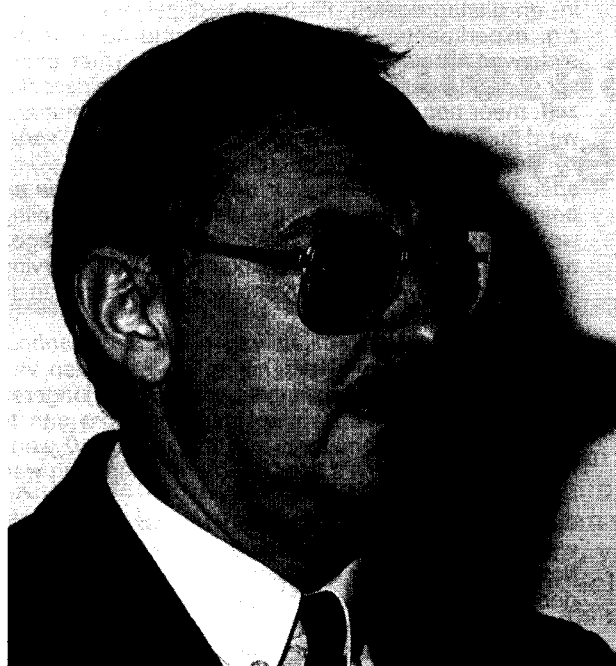
Als een eerste stap werden de *overheidsinvesteringen* nominaal bevroren en achteraf ook vermindert. Dit gebeurde op vrijwel alle bestuursniveaus. In verhouding tot het bnp daalden de kapitaaluitgaven van 6,3% van het bnp in 1981 tot 4,2% in 1987 (tabel 1). De politieke weerstand was gering, te meer daar de grote investeringsprojecten allen afgewerkt waren of althans ten einde liepen (autowegen, metro's, rijksadministratieve centra, sporthallen, culturele centra, ziekenhuizen, waterzuiveringsstations). Enkel de havenwerken te Zeebrugge waren pas halverwege het programma en werden prioritair verder afgewerkt.

Er zijn weinig domeinen waar het verschil tussen het feitelijke beleid en de gepropageerde belijdenissen zo ontzuchtend tot uiting komt als bij de overheidsinvesteringen. Steevast wordt gehamerd op het sociaal-economisch rendement van de overheidsprojecten en de gunstige werkgelegenheidseffecten. Daarentegen leren de ervaringen in de meeste landen dat in de politieke besluitvorming investeringsprojecten gemakkelijk kunnen worden getemporiseerd. In een bezuinigingsronde komen ze dan ook al gauw in de verdrinking. Nochtans kunnen herstel en waardevermeerderend onderhoud niet eindeloos worden uitgesteld. Zo neemt men thans een heropflakking waar van de gemeentelijke investeringen. Of zijn er volgend jaar gemeenteraadsverkiezingen in zicht?

Als een tweede stap werden inderdaad de *gemeentelijke financiën* aangepakt. Tegen 1988 moeten alle gemeenten een evenwichtige begroting voorleggen. De meeste gemeenten hebben dan nu reeds gerealiseerd. Enkel de grote steden blijven een knelpunt vormen. De gemeentelijke tekorten, in 1981 nog ongeveer f. 60 mrd., zijn thans omgebogen tot een licht overschot (zie tabel 1).

1) Zie b.v. Gisli Blöndal, *Fiscal policy in the smaller industrial countries, 1972-1982*, Internationaal Monetair Fonds, Washington, 1986.

2) W. Moesen en A. van Poeck, *De exportprestaties van de Belgische economie: beleidsmaatregelen en tegenvallers*, *Economisch en Sociaal Tijdschrift*, nr. 4, 1984, blz. 411-424.

Een derde stap was gericht op de *sociale zekerheid*. Het 'Vastenplan' van maart 1984 stipuleerde dat in drie opeenvolgende jaren telkens 2% van de loonsom naar de sociale zekerheid zou worden toegespeeld, in de plaats van de gebruikelijke aanwending voor de indexatie van de lonen aan de prijsontwikkeling. De facto komt dit neer op een verhoging van de bijdragevoet. Ondertussen werden de wetteksten trouwens in die zin aangepast. De dubieuze omzwachteling van de oorspronkelijke variant kan dan ook slechts verklaard worden door de bekommernis de politieke weerstanden te beperken. Aan de uitgavenzijde werden enkele selectieve maatregelen genomen om de uitkeringen in de hand te houden en de fijnregelingen terug te schroeven. Het was echter een expliciete regeringsoptie om de grote contouren en verworvenheden van de sociale zekerheid intact te houden. Vooral ten gevolge van de vermelde ontvangstenverhogingen vertoont de sociale zekerheid, in het geheel beschouwd, thans weer een financieel overschot (zie tabel 1).

Het Pinksterplan

In het najaar van 1985 werden nationale verkiezingen georganiseerd en de uitdurende coalitie van christendemocraten en liberalen kon vrij probleemloos haar meerderheid behouden. Dit gaf blijkbaar voldoende vertrouwen aan de regering Martens-VI om nu ook in het eigen vlees te snijden en de sanering van de staatsbegroting zelf aan te vatten. Vooral toen in het voorjaar van 1986 de olieprijsen sterk daalden en men uitzicht kreeg op een gunstiger internationaal klimaat werd blijkbaar het wachtwoord rond gegeven 'nu of nooit'. Daaromtrent stelt de *Algemene toelichting bij de begroting 1987*: „De omstandigheden zijn daartoe bijzonder gunstig. De verbetering van de economische context laat namelijk toe de deflatoire gevolgen te absorberen die uit de grondige sanering van de openbare financiën kunnen voortvloeien” 3).

In mei van 1986 heeft de regeringstop zich dagenlang afgezonderd in het rustieke kader van de Sint-Annaprijs bij Brussel. Daar werd een ingrijpend saneringsplan opgesteld, aangeduid als het Sint-Annaplan of ook nog als het Pinksterplan. De vooropgestelde begrotingsingreep moet het financieringstekort reduceren tot 7% van het bnp in 1989, met 8% als tussenstation in 1987. Uitgaande van een financieringstekort van 11,5% in 1986 is dit geen geringe opdracht. De tekortbeperkende maatregelen beogen vooral uitgavenreducties, daarnaast zijn er enkele

Tabel 2. De staatsbegroting, in mrd. Bfr.

	1986		1987		1988	
	ontwerp-begroting	realisaties	bij ongewijzigd beleid	ontwerp-begroting	na bilateraal overleg	ontwerp-begroting
Ontvangsten	1.433,1	1.417,3	1.457,8	1.452,6	1.479,1	1.493,5
Uitgaven	1.990,6	1.964,2	2.067,1	1.868,2	1.909,6	1.895,1
Begrotingstekort	557,5	546,9	609,3	415,6	430,4	401,6
Thesaurieverrichtingen	10,0	8,6	15,0	2,2	4,0	3,4
Netto te financieren saldo	567,5	555,5	624,3	417,8	434,4	405,0
idem in % van het bnp	11,5	10,9	12,2	7,9	7,9	7,4

Bron: *Algemene toelichting bij de begroting 1987* en *Beslissingen van het begrotingsconclaaf voor 1988*.

inkomstenverhogende maatregelen en incidentele ingrepen. Ten aanzien van de begrotingsprojectie 1987 bij ongewijzigd beleid werden voor ongeveer Bfr 200 mrd. 'besparingen' ingeschreven in de ontwerp-begroting 1987. Dit komt tot uiting in tabel 2. De regering maakt zich sterk dat, voor het eerst in de naoorlogse geschiedenis, de staatsuitgaven in nominale termen zullen dalen. Inderdaad, de ontwerp-begroting voor 1987 voorziet Bfr 122,3 mrd. minder uitgaven dan de ontwerp-begroting van 1986. Dit is een markant voorbeeld van krimpbudgettering ('decremental budgetting').

De tijd na Pinksteren

Bij de opstelling van de rijksbegroting voor 1988 is de regering uitgegaan van een volumegroei van 1,9% en een inflatie van 1,8%. Deze vooruitzichten liggen hoger dan die van het Planbureau dat 1% groei en 0,8% inflatie heeft voorgerekend. Gewoonlijk neemt de regering een mediaanpositie in tussen de prognoses van de nationale en internationale onderzoeksinstituten. Voor 1988 sluit ze eerder aan bij de EG-prognose van 2,1% groei voor België. Voor andere indicatoren is de afwijking dan weer gering: zo rekenen de beleidsmakers met een kortlopende rente van 6,9% tegenover 6,7% door het Planbureau. De dollarcoers wordt op Bfr 38 geraamd tegenover Bfr 36,5 door het Planbureau. Belangrijk is ook de exportgroei die op 3,8% wordt geschat, overigens een EG-prognose die zowel door de regering als het Planbureau wordt overgenomen.

In 1986 werd nog een volumegroei van 2,1% gerealiseerd. Voor het lopende jaar 1987 wordt 1% verwacht. De juli-prognose van het Planbureau is pessimistischer dan haar februari-vooruitzichten; toen werd nog gerekend met een bnp-groei van 1,3%. Deze sombere kijk op de nabije toekomst wordt als volgt geargumenteed: „de lage groei en de hoge reële rentevoeten in de ons omringende landen en de invloed hiervan op de zeer open Belgische economie enerzijds en de negatieve invloed die uitgaat van het gevoerde begrotingsbeleid op de economische groei anderzijds” 4). Het Pinksterplan is en blijft een draconische ingreep met een voorspelbare deflatoire invloed. Vandaar de keuze van het tijdstip om het zwaartepunt in 1987 te laten vallen. Verwacht werd immers dat de derde olieschok enig macro-economisch weerwerk zou aanbrengen. Zonder deze ruggesteun zou allicht een nulgroei of zelfs een negatief cijfer genoteerd zijn.

Tegen deze verkrampde macro-economische achtergrond is een tweede grootscheepse saneringsronde moeilijk verdedigbaar. Daarom werd gekozen voor de verdere

3) *Algemene toelichting bij de begroting 1987*, Brussel, oktober 1986, blz. 39. De Algemene toelichting is het synthesesdocument van de ontwerp-begroting, vergelijkbaar met de Miljoenennota in Nederland.

4) Planbureau, *Vooruitzichten 1987-1991 van juli 1987*, Brussel, juli 1987, blz. 4.

correcte uitvoering van de maatregelen vervat in het Pinksterplan. Met de uitvoering van bezuinigingsoperaties wil het nog al eens mislopen. De maandelijkse thesaurie-resultaten laten evenwel vermoeden dat de begroting 1987 binnen de ontworpen lijnen zal worden uitgevoerd. Ook de uitvoering van de begroting 1986 werd ordentelijk gerealiseerd (zie tabel 2).

De ontwerpbegroting 1988 voorziet een lichte toename van de nominale uitgaven: plus 1,5% in vergelijking met de ontwerpbegroting 1987. Om het tekort tot Bfr. 405 mrd. te beperken, d.i. 7,4% van het bnp, werden enkele autonome inkomstenverhogende maatregelen ingeschreven zoals het omstreden autowegenvignet (geraamde opbrengst Bfr. 3,1 mrd.) en de opbrengst van privatiseringen (Bfr. 7 à 8 mrd.). In tabel 2 worden voor 1988 de budgettaire bedragen vermeld zoals ingevuld na het overleg met het ambtelijk apparaat (bilateraal overleg). De kolom met de ontwerpbegroting geeft dan de cijfers na de beslissingen van het regeringsconclaf van juli-augustus.

Men zal opmerken dat de cijfers van tabel 2 hier en daar verschillen van die van tabel 1. Uiteraard werden de prognoses van het Planbureau opgemaakt zonder de definitieve regeringsbeslissingen te kennen. Ook is het zo dat de begrotingsoptiek (tabel 2) een andere definitie van de centrale overheid hanteert dan bij nationale rekeningen gebeurt (tabel 1).

Zo op het eerste gezicht lijken die 21 dagen intensief regeringsberaad slechts een marginale ombuiging geproduceerd te hebben. Aan de uitgavenzijde werden inderdaad slechts marginale ingrepen gedaan, in totaal vijftig maatregelen, telkens met kleine budgettaire bedragen. Wel was het overleg veel breder. Aan de orde stond een vierluik van de begrotingsopstelling, het aanvullend werkgelegenheidsbeleid, de belastinghervorming en de privatiseringen.

De werkloosheid

De positieve weerslag van het gevoerde beleid op de werkgelegenheid was minder significant dan gehoopt en kwam trager tot uiting dan verwacht. In 1974, de laatste echte conjunctuurpiek, telde België minder dan 100.000 frictionele werklozen. In het crisisjaar 1975 alleen reeds was de arbeidsuitstoot zo massaal dat er 100.000 nieuwe werklozen bijkwamen. Sedertdien nam de werkloosheid jaarlijks toe met gemiddeld 30.000 à 35.000 personen. Rond 1983-1984 werd een recordaantal bereikt van meer dan 500.000 werklozen. Sedertdien wordt een lichte daling vastgesteld, maar het getal oscilleert nog steeds in de buurt van de half miljoen, wat 12% is op een beroepsbevolking van 4,2 miljoen.

De demografische ontwikkelingen brengen met zich mee dat het arbeidsaanbod sedert enkele jaren stagneert. Ook de al hoge participatiegraad van de vrouwen aan het arbeidsproces lijkt zich te stabiliseren. *Hic et nunc* is dus de vraagzijde problematisch.

De beleidsmakers houden als visie aan dat de versterking van de marktsector de beste garantie vormt om de arbeidsuitstoot tegen te gaan en nieuwe arbeidsplaatsen te scheppen. De geciteerde beleidsmaatregelen met betrekking tot de devaluatie, loonmatiging en stimulering van het risicodragende kapitaal passen in deze visie. Zoals reeds werd gesteld, bleef de verhoopde exportgeleide groei echter onder de verwachtingen. Autonome maatregelen waren dus ook hier nodig. De volgende maatregelen zijn in dit kader genomen:

– *hervorming van de beschikbare arbeidsplaatsen.* Aanvankelijk werd met de gedachte gespeeld van een algemene arbeidsduurverkorting. Operationeel leek dit niet haalbaar, zeker niet zonder een gemeenschappelijk Europees initiatief. In het overleg tussen werkgevers en werknemers werd de arbeidsduur marginaal ingekort voor specifieke sectoren en bedrijven, meestal als pasmunt voor de afgesproken loonmatiging. Al vlug werd de klemtoon gelegd op formules voor de spreiding

van de arbeid: deeltijdarbeid, loopbaanonderbreking, in- en uitstapregelen, flexibele bedrijfstijden enz. De z.g. experimenten-Hansenne, genoemd naar de minister van Arbeid en Tewerkstelling, hebben hier 'baanscheppend werk' verricht. Ook in de overheidssector zelf, meer bepaald in het onderwijs en de ambtenarij, werd duchtig geëxperimenteerd met duo-banen, verlof zonder wedde, tijdelijke detacheringen enz.

- specifieke maatregelen voor de *verlaging van de arbeidskosten*. Onder de z.g. 'lasten lichter'-regeling worden voorwaardelijke vrijstellingen van bijdragen aan de sociale zekerheid toegekend bij de aanwerving van langdurig werklozen en eerste aanwervingen in de kleine ondernemingen;
- *verhoging van de kwaliteit van het arbeidsaanbod*. Hieronder ressorteren: herscholing van werklozen, verbetering van de professionele vorming van jongeren door bijscholing, verplichting jonge stagiairs aan te werven (in ondernemingen met ten minste 50 werknemers), programma's voor alternerend leren en werken van jongeren;
- *de ontwikkeling van programma's ter inschakeling van werklozen in de non-profitsector*. Deze programma's richten zich vooral op de 'structureel' werklozen en de gebieden met een werkloosheid boven het nationale gemiddelde. Bekende varianten daarvan zijn het bijzonder tijdelijk kader (BTK), het derde arbeidscircuit (DAC), tewerkgestelde werklozen (TWW). Een nieuwe variant is het lokale werkgelegenheidsagentschap. Daarvoor bestaat nog geen acronym, zodat vooralsnog de term klusjesdienst gebruikt wordt. De bovenstaande opsomming is niet uitputtend. Zo werden ook regelingen uitgewerkt om in de buurt van de pensioenleeftijd voortijdig een brugpensioen te kunnen aanvragen. Een ander programma wil werklozen stimuleren om zich als zelfstandige ondernemer te vestigen, door toekenning van allerhande financiële voordelen.

Bij elk belangrijk begrotingsconclaf werden politieke tijd en budgettaire middelen uitgetrokken om het aanvullend werkgelegenheidsbeleid verder te ontwikkelen. Toch ontkomt men niet aan de indruk dat het tewerkstellingsluik of de 'job-controle' slechts een aanhangsel is van de voorgenomen bezuinigingen. Zo heeft de regering zich nooit willen binden aan een precies cijfermatig werkgelegenheidsobjectief, zoals ze dit wel uitstippelde voor de reductie van het begrotingstekort. Wel valt er in het jongste regeerakkoord te lezen dat in deze legislatuur 50.000 arbeidsplaatsen voor jongeren zullen worden aangebracht.

De argumentatie blijft dat het werkgelegenheidsniveau in essentie een afgeleide is van het draagvlak en de economische prestaties van de marktsector. Met de ondernemingswinsten gaat het goed. Immers, al bij al werd in de voorbije vijf jaar een gedisciplineerde loonvorming aangehouden. Het reële uurloon bleef vrijwel constant. Rekening houdend met de toegenomen arbeidsproductiviteit daalden de reële arbeidskosten per eenheid produkt zelfs met 2% per jaar. Dit is een voordeliger resultaat dan het gemiddelde van de 12 EG-partners 5). In vergelijking met 1981 is het nominaal beschikbaar inkomen van de bedrijven meer dan verdubbeld; dat van de gezinnen steeg met 1/3 6).

Als gevolg van de recente ruilvoetverbetering (prijzending van olie en andere grondstoffen) hebben de ondernemingen hun produktiekosten sterk kunnen verminderen en de winstmarges opvijzelen. Nochtans blijft de Belgische investeringsquote met 16% van het bruto binnenlandse produkt onder het EG-gemiddelde van 19%. Blijkbaar verkiezen de ondernemingen het eigen vermogen te versterken. Zij opereren dus actief op de financiële markten.

(vervolg op blz. 979)

5) *Les perspectives économiques pour 1988 et la politique budgétaire des Etats membres*, Commission des Communautés Européennes, Brussel, juli 1987, blz. A14-A15.

6) *Verslagen 1986*, Nationale Bank van België, Brussel, februari 1987, blz. 89.

Wel is de nominale rente in België hoog gebleven. Rekening houdend met de lage inflatie is de reële rente duidelijk te hoog. De rente is een belangrijke parameter bij een investeringsbeslissing. Een andere parameter is het verwachte rendement over de levensduur van het investeringsproject. En hier heerst onzekerheid. Het gangbare restrictieve beleid in de dominante industrielanden heeft de vroegere keynesiaanse geruststelling van verzekerde afzetmogelijkheden uitgehold. Hier kan een fundamentele kentering pas optreden wanneer de vrome Europese leuzen inderdaad in beleidsactie worden omgezet.

Tot slot

In de beleidsretoriek wordt vaak een merkwaardige asymmetrie vastgesteld. Wanneer de zaken goed gaan weten de beleidsmakers steevast maatregelen te identificeren die hebben bijgedragen tot de voordelige uitkomst.

De samenhangen worden gepreciseerd en als gebruiker van deze informatie kan men een eind opstappen met de gedachte dat het ook wel zo zal zijn. Vallen de zaken tegen dan wordt plots in herinnering gebracht welk klein scheepje we toch wel zijn op de grote economische wereldzee. Alsof beleidsdaden nauwelijks effecten zouden sorteren. Goede stuurkunst blijft een waarde van alle tijden. Daarbij kan als vuistregel aanbevolen worden: eerstens, vooral fouten vermijden; en tweedens nu en dan een uitgekende beleidsdaad stellen.

W.A. Moesen